

Lesbrief

Arend van Dam
In oorlog

Groep 6 t/m 8
Leerjaar 4 t/m 6

AREND VAN DAM MET ILLUSTRATIES VAN ROLAND SILLEM

IN OORLOG

De geschiedenis van het oorlog voeren

VAN HOLKEMA & WARENDORF

Lesbrief *In oorlog*

Af en toe hoor je erover in het journaal: er is een oorlog uitgebroken. Wat is er aan de hand? Had zo'n ruzie tussen twee landen niet voorkomen kunnen worden? En als oorlog zo verschrikkelijk is, waarom zorgen onze wereldleiders dan niet gewoon dat er vrede is?

Arend van Dam dook de geschiedenis in om te ontdekken wat we kunnen leren van de oorlogen van vroeger. Zo vertelt hij over keizer Qin, die in China een leger van terracotta soldaten liet maken. Over Viking Erik Bloedbijl, die met zijn drakenschip op rooftocht ging. En over Hannibal, die over de Alpen trok met een leger olifanten. Maar ook over dictators, guerrillastrijders en militairen die meehielpen bij vredesmissies. In de verhalen is ook te lezen hoe uitvindingen als de stijfbeugel, het buskruit, de tank, het vliegtuig en de atoombom de manier van oorlog voeren voorgoed veranderden.

Auteur Arend van Dam
Illustraties Roland Sillem
ISBN 978 90 00 38954 4

Van Holkema & Warendorf,
onderdeel van Uitgeverij
Unieboek | Het Spectrum, 2024

Voor
leerlingen
van groep 6
tot en met 8

Over Arend van Dam

Schrijver Arend van Dam schreef al meer dan honderd kinderboeken. Zijn leerzame spannende boeken gaan vaak over een maatschappelijk thema. Het eerst deel van zijn bekende serie voorleesbundels *Lang geleden...* werd bekroond met een Zilveren Griffel. In 2018 verscheen zijn boek *De reis van Syntax Bosselman*, waarmee hij de Archeon Thea Beckmanprijs en een Zilveren Griffel won.

📍 arendvandam.nl

De verhalen uit *In oorlog* sluiten aan bij de volgende tijdvakken uit de Canon van Nederland:

Oudheid

3000 voor Chr. – 500 na Chr.
tijd van Grieken en Romeinen

- **Verhaal 2** Oorlog in Akkadië, 2200 jaar voor Chr.
- **Verhaal 3** De Slag om Megiddo, 1500 jaar voor Chr.
- **Verhaal 4** Het terracottaleger van keizer Qin, 200 jaar voor Chr.
- **Verhaal 5** Oorlog volgens de Grieken, 400 jaar voor Chr.
- **Verhaal 6** Hannibals leger van olifanten, 200 jaar voor Chr.
- **Verhaal 7** De Slag om Engeland, 55 voor Chr. tot 410 na Chr.
- **Verhaal 8** Attila de Hun en de uitvinding van de stijfbeugel, 451.

Middeleeuwen

500 – 1000
tijd van monniken en ridders
1000 – 1500
tijd van steden en staten

- **Verhaal 9** Met de Vikingen op viking, 800
- **Verhaal 10** Willem de Veroveraar en het tapijt van Bayeux, 1000
- **Verhaal 11** De belegering het kasteel Gaillard, 1100
- **Verhaal 12** De Honderdjarige Oorlog en de Slag van Dertig, vanaf 1337 tot 1431
- **Verhaal 13** Jeanne d'Arc, een jonge vrouw als legeraanvoerder, 1431
- **Verhaal 14** Vuur! De uitvinding van het buskruit, 1453

Nieuwe geschiedenis

1500 – 1600
tijd van ontdekkers en hervormers
1600 – 1700
tijd van de regenten en vorsten
1700 – 1800
tijd van pruiken en revoluties

- **Verhaal 15** De oorlog van de Twee Broers, rond 1500
- **Verhaal 16** De Slag bij Nieuwpoort en het Beleg van Breda, rond 1600
- **Verhaal 17** Willem de Oude en Willem de Jonge, oorlogskunstenaars, 1672
- **Verhaal 18** De Slag bij Waterloo, 1789 tot 1815

Nieuwste geschiedenis

1800 – 1900
tijd van burgers en stoommachines
1900-1950
tijd van de wereldoorlogen
1950 – nu
tijd van de televisie en computer

- **Verhaal 19** De Oorlog om de Vlaggenmast, 1845
- **Verhaal 20** De Amerikaanse Burgeroorlog, 1861 tot 1865
- **Verhaal 21** De Eerste en Tweede Boerenoorlog, rond 1900
- **Verhaal 22** Berichten uit de loopgraven, 1914 tot 1918
- **Verhaal 23** Het laatste paard, de eerste tank, 1914 tot 1918
- **Verhaal 24** Oorlog in de lucht, 1914 tot 1918
- **Verhaal 25** Bommen op Guernica, 1938
- **Verhaal 26** De strijd van Adolf Hitler, 1938
- **Verhaal 27** Pilot tijdens een bliksemoorlog, 1940
- **Verhaal 28** Twee atoombommen, 1945
- **Verhaal 29** Een koude oorlog, 1961 tot 1989
- **Verhaal 30** Guerrillaoorlog, 2002
- **Verhaal 31** Het Vredespaleis, 2016
- **Verhaal 32** Vredesmissie, 2001 tot 2021
- **Verhaal 33** Een onzichtbare vijand, 2023

Lessuggestie 1

Kennisquiz over oorlog voeren

Verdeel de klas in groepjes van drie of vier leerlingen. Elk groepje krijgt een leeg blaadje waarop de leerlingen de antwoorden kunnen noteren. Voordat de quiz start, bedenken ze een naam voor hun team. Die schrijven ze boven aan het antwoordvel.

Lees onderstaande vragen met antwoordopties voor. Geef leerlingen even de tijd om te overleggen wat het juiste antwoord is. Als ze geen idee hebben, mogen ze ook gokken.

Neem na elke vraag direct het goede antwoord met de leerlingen door. Vraag welk team het juiste antwoord heeft gegeven. Per goed beantwoorde vraag krijgt elk team 1 punt. Leerlingen houden zelf op hun antwoordvel bij hoeveel punten ze verdienen.

Ontwikkelingsgebied
oriëntatie op jezelf en de wereld

Nodig
papier en pen of potlood

Duur opdracht
30 minuten

Klassikaal, in groepjes

Vraag 1

Wat is de langste oorlog die in het boek wordt beschreven?

- A 80 jaar
- B 100 jaar
- C 60 jaar

Antwoord

B is het goede antwoord. De Honderdjarige Oorlog tussen Engeland en Frankrijk duurde van 1337 tot 1453. Dat is zelfs 116 jaar, al werd deze oorlog wel onderbroken door verschillende periodes van vrede.

👉 Meer over deze oorlog is te lezen in verhalen 12 en 13.

Vraag 2

Er was 200 jaar voor Christus een legeraanvoerder - Hannibal - die wilde dieren meenam toen hij met zijn leger de Romeinen wilde aanvallen. Wat voor dieren nam hij mee dwars door de bergen van Frankrijk, in de richting van Italië?

- A Uilen
- B Leeuwen
- C Olifanten

Antwoord

C is het goede antwoord. Met 50.000 soldaten, 9.000 ruiters en 39 olifanten trok Hannibal door de Franse Alpen richting Italië. Veel soldaten en olifanten overleefden de levensgevaarlijke tocht door de bergen niet, maar uiteindelijk kwam Hannibal in Italië aan en vocht hij met een paar overgebleven olifanten in een grote veldslag.

👉 Meer over Hannibal en zijn olifanten is te lezen in verhaal 6.

Vraag 3

In het jaar 451 na Christus snaptten de Romeinen niet hoe het ruitervolk de Hunnen zich zo snel door Europa kon verplaatsen. Door welke slimme uitvinding kwam het dat ze zo goed op hun paarden konden blijven zitten?

- A Een stijgbeugel
- B Een hoofdstel
- C Een zadel

Antwoord

A is het goede antwoord. De stijgbeugel was een Chinese uitvinding. Eerst werd die alleen gebruikt om op een paard te klimmen, maar later gebruikten ruiters het ook om steviger in het zadel te zitten. Door de stijgbeugel werd het ook mogelijk om een wapen te gebruiken terwijl je op een paard zat. Soldaten te voet werden zo langzaam vervangen door ruiters. De uitvinding van de stijgbeugel is dus een van de belangrijkste uitvindingen in de geschiedenis van de oorlogvoering!

👉 Meer over deze uitvinding is te lezen in verhaal 8.

Vraag 4

Wat was zo er bijzonder aan het gevecht op 8 mei 1429 in Orléans tussen Frankrijk en Engeland, waarbij 5.000 Fransen het Britse leger wist te verjagen?

- A Niemand raakte gewond
- B Er lag een meter sneeuw die dag
- C Het Franse leger werd aangevoerd door een vrouw

Antwoord

C is het goede antwoord. Nu is Jeanne d'Arc een nationale held in Frankrijk, maar na deze overwinning werd ze gevangengenomen door de Engelsen. Dat ze rondliep in mannenkleden was in die tijd streng verboden. Ze werd daarom veroordeeld tot de brandstapel.

📖 Meer over Jeanne d'Arc is te lezen in verhaal 13.

Vraag 5

Hoe noemen we nu de oorlog die van 1914 tot 1918 in België en Frankrijk plaatsvond en eerst de Grote Oorlog heette?

- A Eerste Wereldoorlog
- B Vierjarige Oorlog
- C Tweede Wereldoorlog

Antwoord

A is het goede antwoord. De naam werd aangepast na de Tweede Wereldoorlog, omdat het toen niet meer de grootste wereldoorlog was. Bij de Eerste Wereldoorlog waren heel veel landen betrokken en er werd vooral gevochten vanuit loopgraven.

📖 Meer over deze oorlog is te lezen in verhaal 22.

Vraag 6

Met de inval van welk land begon Duitsland onder leiding van Adolf Hitler op 1 september 1939 een oorlog, die al snel uitgroeide tot de Tweede Wereldoorlog?

- A Nederland
- B Italië
- C Polen

Antwoord

C is het goede antwoord. Hitler viel buurland Polen binnen met een verrassingsaanval. Hij liet bommen vanuit vliegtuigen vallen op de hoofdstad Warschau. De wereld reageerde geschokt. Engeland en Frankrijk verklaarden Duitsland de oorlog. Rusland steunde Duitsland en daarmee begon de Tweede Wereldoorlog.

📖 Meer over deze oorlog is te lezen in verhalen 26, 27 en 28.

Vraag 7

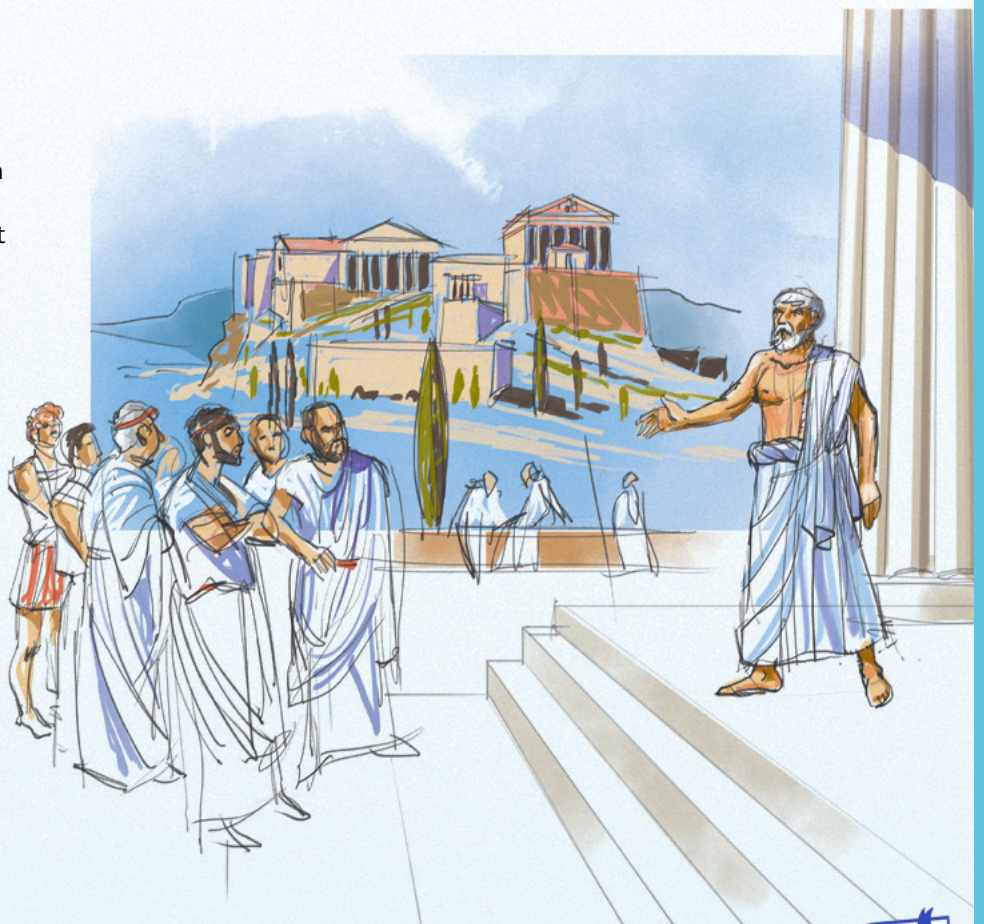
Vikingen waren grote sterke mannen uit Noorwegen, Zweden en Denemarken die met hun boten op rooftochten gingen. Vaak werden ze afgebeeld met helmen met daarop grote hoorns van runderen. Waarom werden die helmen zo afgebeeld?

- A Om de Vikingen een afschrikwekkend uiterlijk te geven.
- B Omdat een archeoloog een helm vond waarnaast twee drinkbekers lagen.
- C Omdat een tekenaar als grap afneembare knuppels had verzonnen.

Antwoord

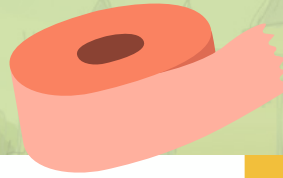
B is het goede antwoord. Een archeoloog vond ooit een oud Vikinggraf met naast een hoofd twee lange hoorns, daarom werd lang gedacht dat die op hun helm zaten. Later ontdekten onderzoekers dat de hoorns in die tijd werden gebruikt als drinkbekers.

📖 Meer over de Vikingen is te lezen in verhaal 9.

Lessuggestie 2

Maak een muurkrant

Iedere leerling kiest een verhaal of personage uit het boek *In oorlog*. Van het verhaal over deze persoon of oorlog maken ze een muurkrant. Om dat te kunnen doen, schrijven ze eerst 5 of 6 belangrijke gebeurtenissen op uit het verhaal. Van elk moment maken ze een afbeelding met onderschrift. De afbeeldingen en onderschriften samen vormen het hele verhaal van de persoon of oorlog.

Het uitwerken van de afbeelding kan op verschillende manieren: door te tekenen of te schilderen, maar ook door het maken van een collage van plaatjes uit tijdschriften of kranten, of geprinte afbeeldingen van internet. De afbeeldingen worden gemaakt op aparte vellen papier. De leerlingen schrijven de teksten op aparte vellen en deze knippen ze los. De leerlingen plakken de losse onderdelen chronologisch op een groot vel. Aan de hand van hun muurkrant vertelt iedere leerling zijn verhaal aan de klas.

Tip: Laat als voorbeeld onderstaande afbeelding zien van een muurkrant over het leven van Napoleon, of bekijk de vensterplaten van de Canon van Nederland, bijvoorbeeld die over [Karel de Grote](#).

Ontwikkelingsgebied
studievaardigheden,
creatieve vaardigheden,
oriëntatie op jezelf en de wereld

Nodig
papier (verschillende afmetingen), schaar, lijm, liniaal, pen, potloden, tijdschriften of kranten om uit te scheuren, de verhalen uit het boek *In oorlog*

Duur opdracht
1 uur

Individueel

Lessuggestie 3

Filosofische stellingen over de oorlog

Verhaal 5 van *In oorlog* gaat over de oorlogen van de oude Grieken, maar vooral ook over de wijze inzichten en filosofische vragen van de denkers uit die tijd, zoals Socrates, Plato en Aristoteles. Zo schreef Aristoteles in zijn boek *Ethica*: 'Men voert oorlog om vrede te kunnen sluiten'.

Verdeel de klas in groepjes en leg steeds een filosofische stelling voor waarover de groepjes een aantal minuten met elkaar in gesprek gaan voordat je de stelling klassikaal bespreekt.

Vertel de leerlingen voordat ze beginnen dat er geen goede of foute antwoorden zijn en dat iedereen mag zeggen wat er in hem of haar opkomt bij de stelling. Het is prima als je van mening verschilt. Wat je van een stelling vindt, is heel persoonlijk en door het er met elkaar over te hebben, kun je nieuwe inzichten krijgen.

Stellingen:

- **Zonder oorlog is er geen vrede**
- **Zolang er mensen zijn, zal er oorlog zijn**
- **Om ruzie te maken moet je met z'n tweeën zijn**
- **Hoe meer vijanden je doodt, hoe langer je zelf blijft leven**
- **Zonder wetten zou er veel meer oorlog in de wereld zijn**

Ontwikkelingsgebied

filosofie, oriëntatie op jezelf en de wereld

Duur opdracht

30 minuten

In groepjes en klassikaal

Vraag na elke stelling aan de groepjes wat ze besproken hebben. Welke punten vonden ze belangrijk? Was iedereen het met elkaar eens? Wie is er van gedachten veranderd na het horen van andere ideeën? Hoe kwam dat?

Vat de (verschillende) inzichten van de leerlingen samen en geef nogmaals aan dat het prima is om meningsverschillen te hebben. Controleer of iedereen begrip – en respect – heeft voor elkaars standpunten.

Lessuggestie 4

Oorlog? Dit zijn de regels!

WAAR OF NIET WAAR?

Als je oorlog voert, moet je je aan bepaalde regels houden.

Dit is waar. Sinds 1864 zijn de rechten rond het voeren van oorlogen vastgelegd in de verdragen van Genève. Dit is te danken aan de superrijke Zwitserse zakenman Henri Dunant, die zijn geld uitgaf aan vrede stichten. Hij was de grondlegger van het Rode Kruis en heeft de Nobelprijs voor de Vrede ontvangen.

Weten de leerlingen dat er regels gelden tijdens een oorlog? Welke regels zouden dit zijn? En waarom zijn deze bedacht? Neem onderstaande zeven regels door met de leerlingen en bespreek wat ze betekenen. Meer achtergrondinformatie over deze regels is te vinden op de website van het [Rode Kruis](#).

Ontwikkelingsgebied
oriëntatie op jezelf en de wereld

Nodig
werkblad *Vrede? Dit zijn de regels!*

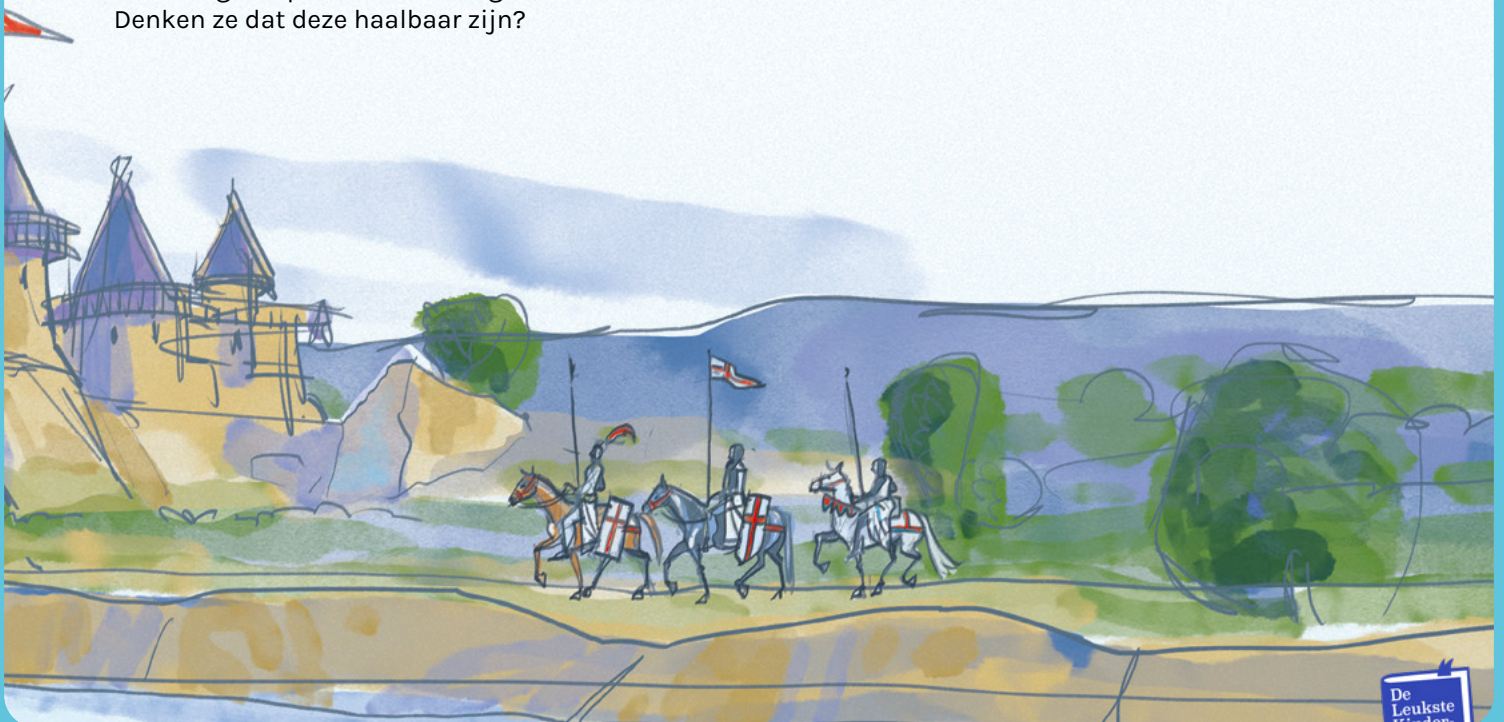
Duur opdracht
20 minuten

In groepjes en individueel

1 Je mag geen geweld tegen burgers gebruiken	☐	WAAR	☐	NIET WAAR
2 Je moet onnodig leed voorkomen	☐	WAAR	☐	NIET WAAR
3 Je mag niet alle soorten wapens gebruiken	☐	WAAR	☐	NIET WAAR
4 Je mag krijgsgevangenen niet mishandelen	☐	WAAR	☐	NIET WAAR
5 Medisch personeel moet iedereen helpen	☐	WAAR	☐	NIET WAAR
6 Je mag hulpverleners niet hinderen of aanvallen	☐	WAAR	☐	NIET WAAR
7 Je moet alles doen om de regels na te leven	☐	WAAR	☐	NIET WAAR

Kunnen de leerlingen nog meer regels bedenken?

En zou je ook regels kunnen bedenken die een oorlog kunnen voorkomen? Bespreek dit eerst klassikaal en deel dan de werkbladen uit. Hierop vullen leerlingen zeven regels in die geweld en oorlog kunnen helpen voorkomen. Neem tot slot door wat ze bedacht hebben. Welke regels spreken de leerlingen het meest aan? Denken ze dat deze haalbaar zijn?

Lessuggestie 5

In de huid van...

De hoofdpersonen uit het boek zijn allemaal betrokken bij een oorlog. Wat maakten zij mee en wat ging er in ze om? Hoe was het voor Tanja uit verhaal 30, die in de jungle voor de FARC vocht? En wat ging er door Jan uit verhaal 24 heen, die tijdens de Tweede Wereldoorlog 105 keer in actie kwam met zijn Fokker? En hoe voelden Peter en Eveline uit verhaal 29 zich toen ze Oost-Duitsland ontvluchtten door een ondergrondse gang?

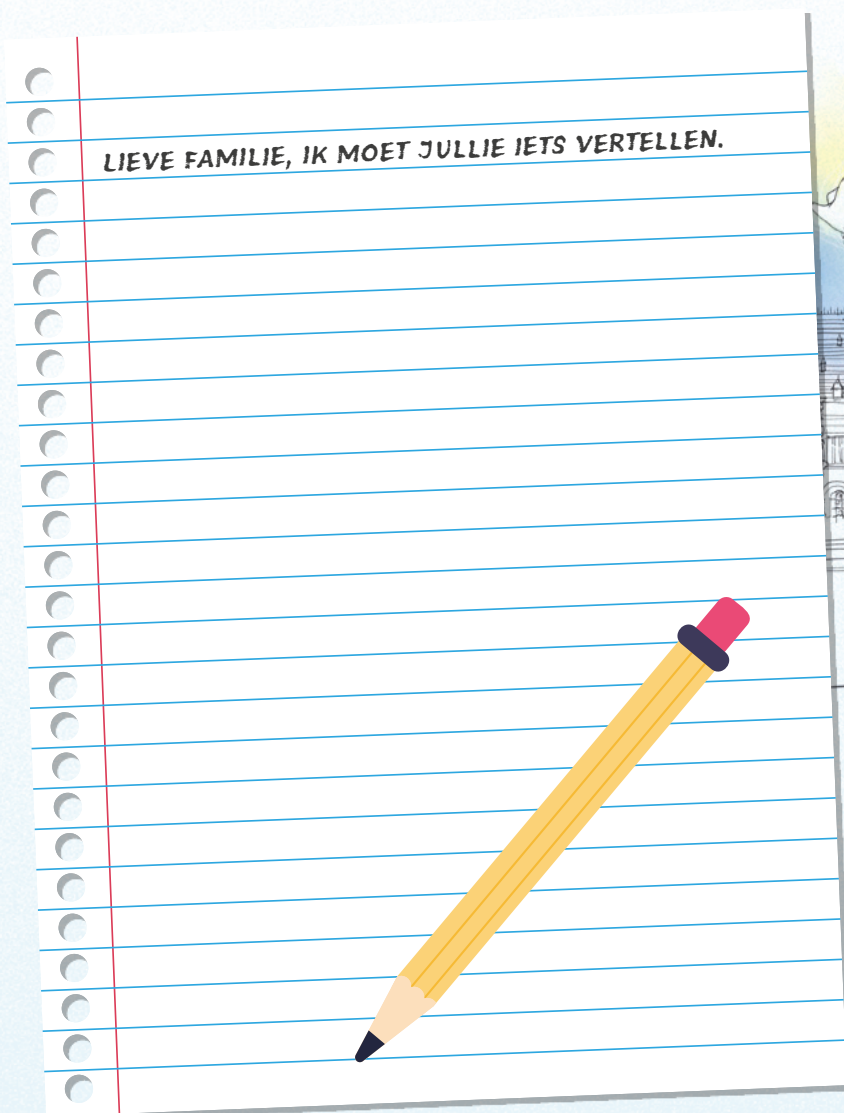
Laat de leerlingen een hoofdpersoon uit één verhaal van het boek kiezen. Ze kruipen in de huid van deze persoon en denken na over wat er om hem of haar heen gebeurde, wat hij of zij zag, hoorde, rook en voelde. Als ze zich goed hebben ingeleefd, schrijven ze vanuit deze persoon een brief naar huis. Daarin beschrijven ze aan de thuisblijvers wat ze meemaken en voelen. Daarbij houden ze ook de lezer in hun achterhoofd. Wat willen ze hun vader, moeder, zus, broer of vriend(in) vertellen? Zijn de leerlingen klaar? Vraag wie zijn of haar brief aan de klas wil voorlezen.

Ontwikkelingsgebied
schrijfvaardigheid, oriëntatie
op jezelf en de wereld

Nodig
pen en papier, de verhalen
uit het boek *In oorlog*

Duur opdracht
45 minuten

Individueel

Colofon

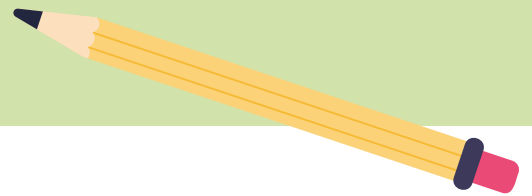
Deze lesbrief is een uitgave van Van Holkema & Warendorf, onderdeel van Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum, 2024

Redactie Firma Fluks
Vormgeving Studio Vuurtoren
Illustraties Roland Sillem
rolandsillem.nl
Muurkrant Pippa (leerling groep 7)

Kijk voor meer lesbrieven op
de-leukste-kinderboeken.com/lesbrieven

Werkblad bij lessuggestie 4

Vrede? Dit zijn de regels

In de ideale wereld bestaat geen oorlog.
Bedenk 7 regels om geweld en oorlog de wereld uit te helpen.

1

2

3

4

5

6

7